

FOTO: GÖSTA TORELD.

Fossil och geologi en ny-gammal turistnisch på Öland

På norra Öland finns många geologiska pärlor: Stenkusten, Byrums raukar, Gillberga, Ölands stenrike, Ekopark Böda etc. Det finns också ett geologiskt museum i Skäftekärr som är väl värt ett besök.

TEXT: OLLE SELINUS

I BÖDA SOCKEN på den nordligaste delen av Öland har forntiden lämnat många och tydliga spår i landskapet. En betydande lokal är Skäftekärr.

På Skäftekärr finns resterna av en stormansgård från järnåldern och även en rekonstruktion av denna. Här kan man uppleva järnåldern med folk, få och olika aktiviteter. På gården finns linderödsgrisar och gutefår, och många dagliga aktiviteter ordnas.

Inne i långhuset finns en utställning om järnåldern där man också kan prova på forntida lekar och spel. Varje dag händer det något, det kan vara matlagning, textilhantverk och annat.

Parken omkring Skäftekärr är ett arboretum som innehåller cirka 140 olika träd, många med anor från 1800-talet. Det var då jägmästare Boman påbörjade insamlandet av exotiska plantor. I par-

ken ordnas guidningar med olika teman så gott som dagligen under sommarsäsongen.

Geologiskt museum

I Skäftekärr, precis vid ingången, ligger också ett geologiskt museum. Det har byggts upp under några år av Gösta Toreld. Gösta har varit guide inom arkeologi under 20 år, men för tolv år sedan började han bli

Motstående sida: Översikt över en del av museet. I mitten syns mammutbaben "Ulle". Detta är en modell av en fem veckor gammal unge som frös fast i isen i Sibirien för 40 000 år sedan.

Ovan till höger: Gösta Toreld framför museet innan turistströmmarna kommer. Museet ligger precis vid ingången till Skäftekärr.

Nedan till höger: Skäftekärrs vackra huvudbyggnad byggdes 1860 som statlig skogsskola för blivande skogvaktare.

FOTO: OLLE SELINUS.

FOTO: GÖSTA TORELD.

intresserad av geologi. Detta hände i samband med geologikurser på Linnéuniversitetet som leddes av Jan Mikaelsson. Jan är nu pensionerad men fortfarande mycket aktiv på Öland där han jobbar som guide, håller geologiska båt kryssningar längs Ölands kust, och ligger bakom Ölands Dalhalla (Gillberga brott).

Det geologiska museet invigdes 2017. I stort sett hela projektet har finansierats privat av Gösta, men stipendier från två stiftelser och föreningar med Ölandsanknytning har bidragit till att de mest iögonfallande föremålen i utställningen har kunnat anskaffas.

Under några år då Gösta och hans fru Inger arbetade i Saudiarabien fick de uppleva många intressanta och geologiskt förunderliga saker som att bada i en underjordisk flod 100 meter under öknens sand, att dricka fossilt vatten, och att hitta förstenat trä som bildats för miljontals år sedan i öknen. Deras intresse för att resa och uppleva natur, arkeologi och geologi runt om i världen väcktes och detta gav dem många nya insikter, intressen och kontakter.

Paret köpte år 1985 Bödabadens hotell och omvandlade det efter amerikansk förebild till Bödabaden

Dance Resort. Detta drog till sig dansentusiaster från Sverige och övriga Europa. Gösta engagerade sig också mycket som entreprenör inom turistnäringen på Öland och var en av de tongivande i samband med uppbyggnaden av Skäftekärr som besöksmål på 1990-talet.

Aha-upplevelser om geologi

En anledning till att starta museet var att man ville skapa ett ställe där vanliga Ölandsturister (inte minst vetgiriga barn och ungdomar) på ett lätt-samt och populärvetenskapligt sätt skulle kunna få egna aha-upplevelser kring Ölands och jordens spännande utveckling. Betoningen på djur och fossil har gjorts medvetet för att locka en yngre publik.

Man har funnit att just Skäftekärr på norra Öland, med en blandning av intressant geologi, natur, historia och arkeologi, är en utmärkt plats att sprida populärvetenskap till en vetgirig allmänhet som ett komplement till sol och bad. Hit kommer ju många turister under sommarmånaderna.

Museet har haft omkring 3000 besökare per år från 25 länder. Det är gjort för vetgiriga familjer och

OM MUSEET OCH PARKEN

Öppet: 1 juli till 16 augusti kl. 12–16
Stängt lördagar

Entréavgift: Vuxna 100 kr,
barn (6–15 år) 50 kr, familjebiljett (två vuxna med barn) 250 kr

Guidningar ingår i priset, se webbsidan för mer information och tider
Övrigt: Fri entré till Ekoparksinformation, arboretet (parken) och fornlämningen Stormansgården

Hitta hit: Korsningen Byrumsvägen och Kullenvägen mellan Byrum och Böda på norra Öland

Koordinat: 57°14'51.4"N 17°00'10.7"E

Kontakt: 070-685 45 98

Webbsidor: www.fossiloland.se
www.skaftekarr.se

FOTO: OILE SELINUS.

FOTO: GÖSTA TORELD.

FOTO: GÖSTA TORELD.

innehåller mycket både för de minsta barnen, som kan klappa mammuten Ulle, och för de vuxna som vill veta hur Öland kom till. Guidade visningar hålls två gånger per dag. Geologimuseet ligger precis vid ingången till järnåldersgården och är det första man kommer till.

Från jordens födelse till nutid

När man kommer till museet slås man av hur pedagogiskt upplagt det är. Det börjar från jordens födelse och går genom alla tidsåldrar ända till istiden. Överallt där det är möjligt finns anknytningar till just Öland.

Det första man kommer till är livets början och ryggradslösa djur. Kambrosilur beskrivs och här kommer man naturligt in på uppbyggnaden av Öland och vilka fossil man kan hitta på ön. Här finns även en förklaring av kontinentaldriften och beskrivet hur Öland låg på helt andra breddgrader då öns bergarter avsattes vilket fascinerar många besökare.

Den astronomiska montern visar meteoriter från Argentina, Ryssland och USA. Den största meteoriten i utställningen väger 6 kg och är en s.k. järnmeteorit som kommer från

kärnan av en asteroid från asteroidbältet mellan Mars och Jupiter. Att åldern på denna metallklump är äldre än själva jordklotet brukar imponera på de flesta. Även andra större meteoritnedslag i Sverige, t.ex. Siljansringen, presenteras.

Förutom olika svenska fossil från Öland, Gotland och Skåne, visas fossil från många andra länder. Från Marocko visas ca 70 miljoner år gamla ammoniter (bläckfisksläktingar), krokodilskallar, tänder och ben från "monsterödlor" och svanödlor, och en käke från en flygödlä. Från Kina visas ett dinosaurieägg och

Bild 1: Gösta framför den uppskattade montern "färger och former" med vackra mineral.

Bild 2: Gösta bredvid modellen som visar landisens avsmältning med många knappar att trycka på och många lysande lampor.

Bild 3: Urval av öländska fossil med en ålder av omkring 500 miljoner år.

Bild 4: Ett omkring 200 miljoner år gammalt välbevarat fotavtryck från en dinosaurie, funnet i Skåne (Vallåkra, Helsingborg).

Bild 5: Invigningen av utställningen midsommarafton 2017. Deltagare från vänster: "Ulle", Jan Mikaelsson, Gösta Toreld, Sven-Göthe Lidheim, (kraftfull ledare av Skäftekärr under 10 år) och Inger Toreld.

Bild 6: "Levande fossil" i form av pärlbåt och dolksvans.

Bild 7: Det uppfräschade kalkstensfossillet "Gösta", ursprungligen från Gotland.

Bild 8: En av Ölands 4 m höga raukar i Byrum (enda platsen på Öland) med Blå Jungfrun i bakgrunden.

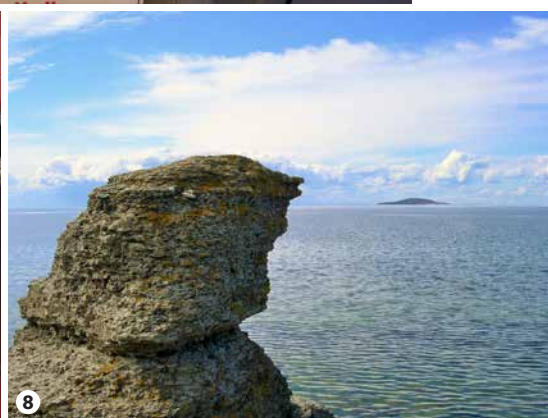
FOTO: CAROLA SPANGENBERG.

FOTO: GÖSTA TORELD.

FOTO: GÖSTA TORELD.

från Tyskland och Frankrike olika vackra ammoniter från perioden jura för ungefär 150 miljoner år sedan.

I utställningen finns också det 424 miljoner år gamla kalkstensfossillet Gösta från Gotland. Det är en perfekt kopia av Gösta Toreld själv med Göstas mössa och till och med Göstas eget hår fastklistrat!

Dinosaurier och andra fossil

Från Skåne visas två mycket välbevarade fotspår från dinosaurier som levde för omkring 200 miljoner år sedan. Här finns också bitar av pelarbasalt från en av de många

vulkaner som var aktiva i Skåne för 100–150 miljoner år sedan.

Dinosauriernas utdöende för omkring 65 miljoner år sedan presenteras med planscher, diagram och egna fotografier från platser med anknytning till denna händelse.

Från ön Fur i Limfjorden i Danmark visas rester av skikt från vulkanisk aska m.m. från perioden då Grönland och Nordeuropa började dela på sig för ungefär 55 miljoner år sedan, långt innan Island bildades.

Exempel på nu utdöda djur från tiden innan senaste istiden, för omkring 40 000 år sedan, visas i

en stor monter där fossil i form av käkar, tänder och skallar från bland annat ullhårig mammut, ullhårig noshörning, vildhäst, grottthjena och grottbjörn presenteras. De flesta av dessa fossil kommer från Doggerland, nuvarande Doggers Bankar i Nordsjön, där trålfiskare från Holland fått upp föremålen i sina nät. Egna besök och kontakter på plats har gett Gösta möjlighet att anskaffa och visa dessa rariteter.

Ulliga mammutbabyn Ulle

Från Sibirien visas en modell av en mammutbarn som frös fast i isen då

den endast var fem veckor gammal för 42 000 år sedan. Den hittades år 2007 efter att den hade tinat fram ur isen. Efter vetenskapliga undersökningar i Ryssland och DNA-undersökning i Japan så finns mammut-babyn nu utställd under namnet *Lyuba* på ett museum i Sibirien.

Övre bilden: Detaljstudie av några öländska trilobiter.

Undre bilden: Praktfull underkäke från en fullvuxen mammut. Tänderna väger omkring 5 kg styck. Fyndplats Doggers Bankar i Nordsjön.

Den skalenliga modellen som finns på Skäftekärr kallas Ulle och är tillverkad i Kina. Den är en mycket klappvänlig huvudattraktion för barn. Det är mycket troligt att det även funnits mammutar på Öland före senaste istiden eftersom man gjort ett trettiotal benfynd av mammut på olika platser i Sverige. Den senaste inlandsisen sopade dock bort de flesta resterna i Sverige och troligtvis så även på Öland.

I en separat monter visas särskilt vackra mineral och bergarter under rubriken *Färger och former*. Detta är en populär och uppmärksammas del av utställningen där man verkligen

kan se hur mycket vackert naturen kan åstadkomma.

Modell av istidens avsmältning

Som en trevlig avslutning kommer man slutligen till istiden. Här finns en stor modell av hur det såg ut när isen drog sig tillbaka, och här finns många knappar att trycka på och lampor som visar på olika företeelser, t.ex. rullstensås och dödisgrop. Det här är ett mycket populärt inslag bland alla yngre.

Modellen av en smältande glaciär har tillverkats av geologen Åke Roos i Värnamo. Modellen är mycket pedagogisk och har ett tjugotal olika knappar och lampor med tillhörande texter som visar olika skeenden och delar av en glaciärs utveckling. Den har tidigare stått utställd på Store Mosse Nationalpark utanför Värnamo. Modellen har skänkts till Finnvedens Amatörgeologiska Förening där Gösta är medlem, och efter uppträffning har den nu utlånats till museet under 2019. På Geologins Dag den 14 september i år kommer glaciärmodellen samt delar av den övriga utställningen att visas i Värnamo.

Originalföremål som lockar

Det mesta av det som finns i museet har samlats in av Gösta själv. En hel del har köpts in under alla hans resor jorden runt, och han har tagit hem intressanta fossil och bergarter. Därför är museet fullt av originalföremål och inte kopior.

Om ni har vägarna till norra Öland så är det geologiska museet och järnåldersgården Skäftekärr ett måste. Och passa då på att vara med på de guidade visningarna. Allt ingår i den mycket resonabla inträdesavgiften till anläggningen.

För tillfället är Skäftekärr ute på försäljning av Sveaskog. Vi hoppas att den nya ägaren tar till vara allt unikt som finns här, och inte minst det geologiska museet. ♦

FOTO: GÖSTA TORELD.

FOTO: GÖSTA TORELD.

Olle Selinus, Linné-universitetet Kalmar, tidigare SGU.
 olle.selinus@gmail.com